

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

(назва дисципліни)

на тему: «Фінансово-правове регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги Україні»

Студента (ки) **Гаркуші В.В.**

групи ІН35-12-23- Б1П(4.6з)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник, доцент, к.ю.н., доцент кафедри права

Леонова О.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ ECTS ____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Київ 2026р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ.....	6
1.1. Поняття та правова природа державного боргу.....	6
1.2. Види державного боргу та його місце у системі публічних фінансів.....	8
1.3. Поняття і значення міжнародної фінансової допомоги Україні.....	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	13
2.1. Нормативно-правове регулювання державного боргу.....	13
2.2. Суб'єкти управління державним боргом.....	16
2.3. Правові механізми залучення та використання міжнародної фінансової допомоги.....	18
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖУВАНІЙ СФЕРІ.....	22
3.1. Актуальні проблеми правового регулювання державного боргу.....	22
3.2. Особливості міжнародної фінансової допомоги Україні.....	24
3.3. Напрями вдосконалення законодавства України.....	26
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючою роллю державного боргу та міжнародної фінансової допомоги у забезпеченні стабільності фінансової системи України, особливо в умовах сучасних соціально-економічних викликів і воєнного стану. Упродовж останніх років державний борг став одним із ключових інструментів фінансової політики держави, який використовується для покриття дефіциту бюджету, фінансування оборонних потреб та підтримки макроекономічної стабільності. Водночас міжнародна фінансова допомога виступає важливим джерелом наповнення державного бюджету та реалізації стратегічних реформ.

У сучасних умовах Україна активно співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями та іноземними державами, що обумовлює необхідність удосконалення фінансово-правового регулювання відносин у сфері державного боргу та залучення міжнародної фінансової допомоги. Це, у свою чергу, потребує чіткого правового визначення механізмів управління державним боргом, забезпечення прозорості використання залучених коштів та підвищення ефективності фінансового контролю.

Питання фінансово-правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, однак сучасні умови розвитку держави, зокрема воєнний стан та євроінтеграційні процеси, зумовлюють необхідність подальшого наукового аналізу зазначеної проблематики.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження фінансово-правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги Україні, а також визначення основних проблем і напрямів удосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

– розкрити поняття та правову природу державного боргу;

- охарактеризувати види державного боргу та його місце у системі публічних фінансів;
- визначити сутність та значення міжнародної фінансової допомоги Україні;
- проаналізувати нормативно-правові засади регулювання державного боргу;
- дослідити систему суб'єктів управління державним боргом;
- охарактеризувати правові механізми залучення та використання міжнародної фінансової допомоги;
- виявити актуальні проблеми правового регулювання у досліджуваній сфері;
- запропонувати напрями вдосконалення законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері формування, обслуговування та погашення державного боргу, а також залучення і використання міжнародної фінансової допомоги.

Предметом дослідження є норми фінансового права, які регулюють державний борг та міжнародну фінансову допомогу, а також практика їх застосування.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз, синтез, порівняльно-правовий, формально-юридичний та системний методи.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, закони України та інші нормативно-правові акти, що регулюють питання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових підходів до розуміння фінансово-правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги. Практичне значення полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні фінансово-правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги Україні з урахуванням сучасних умов воєнного стану та євроінтеграційних процесів. У роботі уточнено підходи до визначення правової природи державного боргу, а також обґрунтовано особливості правового регулювання залучення та використання міжнародної фінансової допомоги. Крім того, запропоновано напрями вдосконалення законодавства України у досліджуваній сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у правотворчій діяльності з метою вдосконалення фінансового законодавства України, у діяльності органів державної влади при управлінні державним боргом, а також у навчальному процесі під час викладання дисципліни «Фінансове право». Окремі положення роботи можуть бути використані при підготовці наукових досліджень та аналітичних матеріалів у сфері публічних фінансів.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ

1.1. Поняття та правова природа державного боргу

Державний борг є одним із ключових інститутів фінансового права, який відображає сукупність фінансових зобов'язань держави перед кредиторами та відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування публічних фінансів. В умовах сучасного розвитку економіки державний борг виступає не лише інструментом покриття дефіциту бюджету, але й важливим механізмом реалізації фінансової політики держави.

Нормативно-правове визначення державного боргу закріплено у Бюджетний кодекс України. Відповідно до статті 2 цього Кодексу, державний борг - це загальна сума боргових зобов'язань держави щодо повернення отриманих та непогашених кредитів станом на звітну дату. До складу державного боргу включаються як внутрішні, так і зовнішні зобов'язання держави. [2]

З правової точки зору державний борг має складну природу, оскільки поєднує в собі елементи фінансових, бюджетних та цивільно-правових відносин. З одного боку, він є результатом фінансової діяльності держави, що регулюється нормами фінансового права, зокрема бюджетного законодавства. З іншого боку, окремі аспекти боргових зобов'язань пов'язані з укладенням договорів позики, що мають ознаки цивільно-правових правовідносин.

У науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності державного боргу. Так, відомі українські правники, зокрема О. Орлюк та Л. Воронова, розглядають державний борг як складову публічних фінансів, що виникає у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту та використовується для забезпечення виконання функцій держави. На їхню думку, державний борг є об'єктивним явищем, притаманним будь-якій державі з розвиненою фінансовою системою. [6, 7]

Інші дослідники підкреслюють, що державний борг слід розглядати як правову категорію, що характеризується наявністю зобов'язальних відносин між державою та кредиторами. Зокрема, вчені зазначають, що держава виступає особливим суб'єктом правовідносин, оскільки вона поєднує владні повноваження із статусом боржника, що обумовлює специфіку правового регулювання таких відносин.

Особливістю державного боргу є його публічний характер. На відміну від приватних боргових зобов'язань, державний борг формується в інтересах суспільства та спрямований на фінансування загальнодержавних потреб. У цьому контексті важливе значення має принцип публічності та прозорості управління державним боргом, що забезпечується відповідними нормами фінансового законодавства.

Правова природа державного боргу також проявляється у його тісному зв'язку з бюджетним процесом. Залучення державних запозичень здійснюється відповідно до закону про Державний бюджет України на відповідний рік, що визначає обсяги запозичень, граничний рівень державного боргу та умови його обслуговування. Таким чином, державний борг є невід'ємним елементом бюджетної політики держави.

Варто зазначити, що державний борг виконує низку важливих функцій, серед яких можна виділити фіскальну, регулюючу та стабілізаційну. Фіскальна функція полягає у забезпеченні додаткових фінансових ресурсів для покриття бюджетного дефіциту. Регулююча функція пов'язана з впливом на економічні процеси, зокрема через управління обсягами державних запозичень. Стабілізаційна функція проявляється у можливості використання державного боргу як інструменту підтримки макроекономічної стабільності.[8]

У сучасних умовах особливого значення набуває питання ефективного управління державним боргом. Відповідно до положень бюджетного законодавства України, управління державним боргом здійснюється з метою мінімізації витрат на його обслуговування та зниження ризиків, пов'язаних із

борговими зобов'язаннями держави. Це передбачає застосування комплексного підходу, що включає планування, облік, аналіз та контроль боргових операцій.

Таким чином, державний борг є складною фінансово-правовою категорією, що поєднує у собі економічні та юридичні аспекти. Його правова природа визначається публічним характером, зв'язком із бюджетним процесом та особливим статусом держави як суб'єкта боргових зобов'язань. У сучасних умовах державний борг виступає важливим інструментом реалізації фінансової політики та забезпечення стабільного розвитку держави.

1.2. Види державного боргу та його місце у системі публічних фінансів

Державний борг як складна фінансово-правова категорія підлягає класифікації за різними критеріями, що дозволяє більш повно розкрити його зміст, структуру та роль у системі публічних фінансів. Класифікація державного боргу має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки сприяє ефективному управлінню борговими зобов'язаннями держави та забезпеченню фінансової стабільності.

Нормативне закріплення основних видів державного боргу міститься у Бюджетний кодекс України, який розмежовує державний борг залежно від джерел залучення коштів. Зокрема, виділяють внутрішній та зовнішній державний борг.

Внутрішній державний борг являє собою сукупність боргових зобов'язань держави перед резидентами, тобто фізичними та юридичними особами, які перебувають у межах національної економіки. Такий борг, як правило, формується шляхом розміщення державних цінних паперів на внутрішньому фінансовому ринку. Його особливістю є те, що він не призводить до відтоку капіталу за межі країни, однак може впливати на рівень інфляції та внутрішні інвестиційні процеси.

Зовнішній державний борг, у свою чергу, включає зобов'язання держави перед нерезидентами, зокрема іноземними державами, міжнародними фінансовими організаціями та іноземними кредиторами. Такий борг має значний вплив на платіжний баланс країни, валютний курс та загальний рівень економічної безпеки. Водночас зовнішні запозичення часто є необхідними для фінансування масштабних державних програм та покриття дефіциту бюджету в умовах обмеженості внутрішніх ресурсів.[10]

У науковій літературі також пропонуються інші підходи до класифікації державного боргу. Зокрема, вчені-правники, серед яких Л. Воронова, виділяють державний борг залежно від строків погашення на короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий. Такий поділ має важливе значення для планування бюджетної політики та визначення навантаження на державні фінанси у майбутніх періодах.

Крім того, державний борг можна класифікувати за формою боргових зобов'язань. У цьому аспекті виділяють борг, оформлений у вигляді державних цінних паперів, та борг, що виникає на підставі кредитних договорів. Кожна з цих форм має свої особливості правового регулювання та механізми обслуговування.

Особливе місце у структурі державного боргу займає гарантований державою борг, який включає зобов'язання суб'єктів господарювання, виконання яких забезпечено державними гарантіями. Хоча такий борг формально не є прямим державним боргом, він створює потенційні фінансові ризики для держави, оскільки у разі невиконання зобов'язань боржником держава змушена виконувати їх за рахунок бюджетних коштів.

Розглядаючи місце державного боргу у системі публічних фінансів, слід зазначити, що він є невід'ємним елементом цієї системи поряд із бюджетом, податковою системою та державними фінансовими ресурсами. Державний борг тісно пов'язаний із бюджетним процесом, оскільки залучення запозичень здійснюється для фінансування дефіциту бюджету, а обслуговування боргу є складовою видаткової частини бюджету.[9]

У сучасних умовах державний борг відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості держави. Він дозволяє акумулювати додаткові ресурси для реалізації соціально-економічних програм, підтримки національної економіки та фінансування оборонних потреб. Водночас надмірне зростання боргового навантаження може створювати загрози для фінансової безпеки держави, що обумовлює необхідність здійснення виваженої боргової політики.

Науковці наголошують, що ефективне управління державним боргом передбачає оптимальне співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями, а також забезпечення належного рівня прозорості та контролю за використанням залучених коштів. У цьому контексті державний борг виступає не лише фінансовим інструментом, але й важливим елементом правового регулювання публічних фінансів.

Отже, класифікація державного боргу за різними критеріями дозволяє глибше зрозуміти його структуру та функціональне призначення. Державний борг займає важливе місце у системі публічних фінансів, забезпечуючи фінансування державних потреб, однак потребує належного правового регулювання та ефективного управління з метою мінімізації фінансових ризиків.

1.3. Поняття і значення міжнародної фінансової допомоги Україні

Міжнародна фінансова допомога є важливим елементом сучасної системи публічних фінансів України, що відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, особливо в умовах економічних викликів та воєнного стану. У сучасних умовах глобалізації та інтеграційних процесів міжнародна фінансова допомога виступає одним із основних джерел фінансування державних потреб поряд із внутрішніми ресурсами.

Чинне законодавство України не містить єдиного універсального визначення поняття міжнародної фінансової допомоги, однак окремі її аспекти регулюються нормами бюджетного та фінансового законодавства, зокрема Бюджетний кодекс України. У контексті фінансово-правового регулювання

міжнародну фінансову допомогу доцільно розглядати як сукупність фінансових ресурсів, що надаються Україні іноземними державами, міжнародними організаціями або іншими суб'єктами міжнародного права на умовах повернення або безповоротності з метою підтримки економіки, бюджету та реалізації реформ.

У науковій літературі міжнародна фінансова допомога визначається як специфічний вид фінансових відносин, що виникають між державою та зовнішніми кредиторами або донорами. Так, вчені-правники зазначають, що така допомога може надаватися у формі кредитів, грантів, позик, технічної допомоги або інвестиційної підтримки. При цьому особливістю цих відносин є їх міжнародно-правовий характер та наявність умов, визначених відповідними міжнародними договорами або угодами.[10]

Суттєве значення міжнародної фінансової допомоги полягає у можливості забезпечення збалансованості державного бюджету. В умовах дефіциту бюджетних коштів держава змушена залучати зовнішні фінансові ресурси для фінансування соціальних видатків, оборонних потреб та відновлення інфраструктури. Особливо актуальним це є для України в умовах воєнного стану, коли власні фінансові ресурси значною мірою спрямовуються на забезпечення обороноздатності держави.

Міжнародна фінансова допомога також сприяє реалізації структурних реформ, модернізації економіки та інтеграції України до європейського та світового економічного простору. У цьому контексті важливу роль відіграє співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський Союз, які надають фінансову підтримку Україні за умови впровадження певних економічних і правових реформ.

Значення міжнародної фінансової допомоги проявляється також у забезпеченні макроекономічної стабільності. Надходження зовнішніх фінансових ресурсів дозволяє підтримувати валютні резерви держави, стабілізувати національну валюту та зменшувати негативний вплив економічних

криз. Крім того, така допомога сприяє підвищенню інвестиційної привабливості держави та зміцненню довіри з боку міжнародних партнерів.

Разом із тим, міжнародна фінансова допомога має і певні ризики. Зокрема, залучення кредитних ресурсів призводить до зростання державного боргу, що може негативно впливати на фінансову стійкість держави у довгостроковій перспективі. Крім того, надання допомоги часто супроводжується висуванням певних умов, виконання яких може обмежувати економічну самостійність держави.

З огляду на це важливого значення набуває належне фінансово-правове регулювання відносин у сфері міжнародної фінансової допомоги. Воно повинно забезпечувати прозорість процесу залучення та використання коштів, ефективний контроль за їх цільовим використанням, а також узгодженість із національними інтересами держави.

Тому, міжнародна фінансова допомога є важливою складовою системи публічних фінансів України, яка забезпечує додаткові ресурси для розвитку держави, підтримки економіки та реалізації реформ. Водночас ефективність її використання значною мірою залежить від належного правового регулювання та виваженої державної політики у сфері публічних фінансів.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове регулювання державного боргу

Нормативно-правове регулювання державного боргу в Україні становить складну та багаторівневу систему правових норм, що визначають порядок формування, залучення, обслуговування та погашення державних боргових зобов'язань. Його значення зумовлюється тим, що державний борг є одним із ключових інструментів фінансової політики держави, який безпосередньо впливає на стан бюджетної системи, макроекономічну стабільність та фінансову безпеку країни.

Основоположні засади правового регулювання державного боргу закріплені у Конституція України. Так, стаття 95 Конституції України встановлює, що бюджетна система України ґрунтується на принципах справедливості та ефективності, а держава прагне до збалансованості бюджету. Зазначене положення має фундаментальне значення, оскільки визначає межі використання державних запозичень як інструменту покриття бюджетного дефіциту. Водночас стаття 85 Конституції України закріплює повноваження Верховної Ради України щодо затвердження Державного бюджету України, у якому визначаються граничні обсяги державного боргу, а стаття 92 передбачає, що виключно законами України встановлюються засади функціонування фінансової системи держави.[1] Це свідчить про те, що правове регулювання державного боргу має конституційний характер і здійснюється на рівні законодавчої влади.

Ключовим нормативно-правовим актом у сфері державного боргу є Бюджетний кодекс України, який визначає правові засади управління державним боргом. Відповідно до статті 2 цього Кодексу, державний борг визначається як сукупність боргових зобов'язань держави щодо повернення отриманих та

непогашених кредитів.[2] Це визначення має важливе значення для формування єдиного підходу до розуміння державного боргу як правової категорії.

Стаття 16 Бюджетного кодексу України регламентує порядок здійснення державних запозичень, визначаючи, що вони здійснюються державою в особі Міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України. [2] У цій нормі також закріплено поділ державних запозичень на внутрішні та зовнішні, що має значення для визначення джерел фінансування бюджету. Разом із тим, аналіз цієї статті свідчить про її загальний характер, оскільки вона не містить детального регулювання процедур прийняття рішень щодо здійснення запозичень, критеріїв їх доцільності та механізмів оцінки ризиків.

Відповідно до статті 17 Бюджетного кодексу України, управління державним боргом здійснюється Міністерством фінансів України. До його повноважень належить здійснення операцій з державним боргом, ведення обліку, організація обслуговування та погашення боргових зобов'язань. Зазначена норма свідчить про централізований характер управління державним боргом, що дозволяє забезпечити єдність державної боргової політики. [2] Водночас така концентрація повноважень у одному органі виконавчої влади потребує належного контролю з боку інших державних інституцій.

Важливим елементом нормативно-правового регулювання є щорічний закон про Державний бюджет України, який визначає граничний обсяг державного боргу та державних гарантій. Саме через цей закон реалізується практичний механізм управління державним боргом, оскільки він встановлює конкретні параметри боргової політики на відповідний бюджетний період. Однак у науковій літературі звертається увага на те, що такі показники можуть змінюватися протягом року, що знижує рівень стабільності та прогнозованості державної боргової політики.

Окрему роль у системі правового регулювання державного боргу відіграють підзаконні нормативно-правові акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів України та акти Міністерства фінансів України. Вони деталізують порядок випуску державних цінних паперів, умови залучення кредитів та

процедури управління борговими зобов'язаннями. З одного боку, такі акти дозволяють оперативно реагувати на зміни у фінансовій сфері, однак з іншого — створюють ризики надмірної залежності правового регулювання від виконавчої влади.

Важливе місце у системі правового регулювання державного боргу займає Закон України «Про Національний банк України». Відповідно до статті 7 цього Закону, Національний банк України виконує функції фінансового агента уряду щодо розміщення державних цінних паперів та обслуговування державного боргу.[15] Це забезпечує взаємодію між борговою та грошово-кредитною політикою держави, однак потребує чіткого розмежування повноважень з метою збереження незалежності центрального банку.

У науковій літературі зазначається, що правове регулювання державного боргу має комплексний характер. Зокрема, О. Орлюк підкреслює, що воно поєднує норми фінансового, бюджетного та частково цивільного права. Це обумовлено тим, що державні запозичення здійснюються на договірній основі, однак мають публічно-правовий характер. Водночас Людмила Воронова акцентує увагу на необхідності забезпечення системності та узгодженості правового регулювання у сфері публічних фінансів.[6, 7]

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити низку проблем нормативно-правового регулювання державного боргу. Насамперед, слід відзначити відсутність єдиного спеціалізованого закону, який би комплексно регулював усі аспекти державного боргу. Це призводить до фрагментарності правового регулювання та ускладнює його застосування. Крім того, недостатня деталізація процедур здійснення державних запозичень створює можливості для прийняття суб'єктивних управлінських рішень.

Не менш важливою проблемою є недостатній рівень прозорості та контролю у сфері державного боргу. Хоча відповідно до статті 98 Конституції України контроль за використанням бюджетних коштів здійснює Рахункова палата, її повноваження обмежені переважно постфактумним контролем. Це не

дозволяє своєчасно запобігати неефективному використанню фінансових ресурсів.[14]

У сучасних умовах воєнного стану правове регулювання державного боргу зазнає певних трансформацій. Зокрема, розширюються можливості держави щодо залучення запозичень, спрощуються процедури їх оформлення та посилюється співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Водночас це призводить до зростання боргового навантаження та актуалізує питання забезпечення боргової стійкості у довгостроковій перспективі.

Таким чином, нормативно-правове регулювання державного боргу в Україні є складною системою, що охоплює конституційні, бюджетні та підзаконні норми. Воно забезпечує правові засади здійснення державних запозичень та управління борговими зобов'язаннями, однак потребує подальшого вдосконалення з метою підвищення ефективності, прозорості та стабільності державної боргової політики.

2.2. Суб'єкти управління державним боргом

Управління державним боргом в Україні здійснюється системою органів державної влади, компетенція яких визначена нормами Конституція України та Бюджетний кодекс України. При цьому характерною особливістю цієї системи є поєднання нормотворчих, виконавчих і контрольних повноважень різних суб'єктів, що забезпечує комплексність управління державним боргом.

Ключову роль у формуванні правових засад боргової політики відіграє Верховна Рада України. Відповідно до статті 85 Конституції України, парламент затверджує Державний бюджет України, у якому визначаються граничні обсяги державного боргу та запозичень. Крім того, згідно зі статтею 92 Конституції України, виключно законами визначаються засади функціонування фінансової системи держави.[1] Однак, незважаючи на визначальну роль парламенту, у науковій літературі звертається увага на те, що його вплив на оперативне

управління державним боргом є обмеженим, оскільки він реалізується переважно на етапі затвердження бюджету, а не у процесі виконання боргових операцій.

Виконавчий рівень управління державним боргом представлений Кабінетом Міністрів України та Міністерством фінансів України. Відповідно до статті 116 Конституції України, Кабінет Міністрів забезпечує проведення фінансової політики держави, у тому числі боргової. Водночас безпосереднє здійснення державних запозичень покладено на Міністерство фінансів України. Так, згідно зі статтею 16 Бюджетний кодекс України, державні запозичення здійснюються державою в особі Міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України. [1, 2]

Важливим є те, що стаття 17 Бюджетного кодексу України визначає Міністерство фінансів України як центральний орган, що здійснює управління державним боргом. До його функцій належить планування обсягів запозичень, облік державного боргу, організація його обслуговування та погашення. [2] Водночас у практичному вимірі саме цей орган несе основне навантаження щодо реалізації боргової політики, що свідчить про концентрацію управлінських повноважень у виконавчій гілці влади.

Окрему роль у механізмі управління державним боргом відіграє Національний банк України. Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України», НБУ виступає фінансовим агентом уряду та здійснює операції з розміщення державних цінних паперів. [15] З одного боку, така модель сприяє ефективному функціонуванню ринку державних запозичень, однак з іншого - породжує дискусії щодо меж незалежності центрального банку у контексті обслуговування державного боргу.

Контрольну функцію у сфері державного боргу виконує Рахункова палата України, повноваження якої закріплені у статті 98 Конституції України. Вона здійснює контроль за використанням бюджетних коштів, у тому числі спрямованих на обслуговування державного боргу. Проте, як зазначається у наукових дослідженнях, ефективність такого контролю значною мірою залежить

від повноти доступу до інформації та реального впливу на прийняття управлінських рішень.

У науковій літературі, зокрема у працях О. Орлюк, підкреслюється, що управління державним боргом має здійснюватися на основі принципів системності, прозорості та відповідальності. Водночас Людмила Воронова акцентує увагу на необхідності чіткого розмежування повноважень між суб'єктами управління, оскільки їх дублювання або нечіткість може призводити до неефективного використання фінансових ресурсів.[6, 7]

Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що система суб'єктів управління державним боргом в Україні загалом відповідає міжнародним стандартам, однак має певні проблеми. По-перше, спостерігається надмірна концентрація повноважень у Міністерстві фінансів, що може знижувати рівень інституційного контролю. По-друге, парламентський контроль носить переважно формальний характер і не забезпечує повноцінного впливу на боргову політику у процесі її реалізації. По-третє, взаємодія між суб'єктами управління потребує вдосконалення з метою підвищення ефективності координації.

Таким чином, система суб'єктів управління державним боргом в Україні є складною та багаторівневою. Вона включає законодавчі, виконавчі та контрольні органи, діяльність яких регулюється нормами Конституції України та Бюджетного кодексу України. Водночас ефективність управління державним боргом значною мірою залежить від узгодженості їх діяльності, чіткості розмежування повноважень та рівня прозорості прийняття рішень.

2.3. Правові механізми залучення та використання міжнародної фінансової допомоги

Міжнародна фінансова допомога є важливим інструментом забезпечення фінансової стабільності держави та реалізації її соціально-економічної політики. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, значення правового

регулювання механізмів залучення та використання такої допомоги суттєво зростає, оскільки від ефективності цих механізмів залежить не лише фінансова стійкість держави, але й довіра міжнародних партнерів.

Правові засади залучення міжнародної фінансової допомоги визначаються нормами Конституція України, Бюджетний кодекс України, а також міжнародними договорами України. Відповідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства.[1] Це означає, що правове регулювання міжнародної фінансової допомоги має комплексний характер і включає як внутрішньодержавні, так і міжнародно-правові норми.

Згідно зі статтею 16 Бюджетний кодекс України, держава здійснює зовнішні запозичення шляхом укладення міжнародних договорів, що передбачають отримання кредитів або позик від іноземних держав, міжнародних фінансових організацій та інших суб'єктів міжнародного права. [2] При цьому рішення про здійснення таких запозичень приймається в межах повноважень Кабінету Міністрів України, а безпосереднє їх залучення здійснюється Міністерством фінансів України.

Правовий механізм залучення міжнародної фінансової допомоги передбачає кілька основних етапів. По-перше, укладення міжнародного договору або угоди, в якій визначаються умови надання допомоги, її обсяг, строки, а також права й обов'язки сторін. По-друге, ратифікація такого договору Верховною Радою України у випадках, передбачених законодавством. По-третє, імплементація положень договору у національну правову систему та забезпечення їх виконання.

Особливістю міжнародної фінансової допомоги є те, що вона може надаватися як на поворотній кредит, так і на безповоротній основі гранти. Це зумовлює різні правові режими її використання. Якщо кредитні ресурси включаються до складу державного боргу та підлягають обслуговуванню і

погашенню, то грантова допомога має цільовий характер і не створює боргових зобов'язань для держави.

Важливим елементом правового механізму є регулювання використання міжнародної фінансової допомоги. Відповідно до норм бюджетного законодавства, такі кошти включаються до складу державного бюджету та використовуються відповідно до визначених цільових призначень. Це забезпечує їх облік, контроль та прозорість використання. Водночас у практиці існують випадки використання спеціальних фондів або окремих механізмів управління міжнародною допомогою, що може ускладнювати систему фінансового контролю.

Контроль за використанням міжнародної фінансової допомоги здійснюється як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зокрема, відповідно до статті 98 Конституції України, Рахункова палата України здійснює контроль за використанням бюджетних коштів, включаючи кошти міжнародної допомоги. Водночас міжнародні фінансові організації також встановлюють власні механізми контролю та моніторингу використання наданих ресурсів.

У науковій літературі, зокрема у працях Л. Воронової, зазначається, що правове регулювання міжнародної фінансової допомоги має забезпечувати баланс між інтересами держави та вимогами міжнародних партнерів. Водночас О. Орлюк підкреслює, що ефективність використання міжнародної допомоги значною мірою залежить від прозорості процедур та належного фінансового контролю. [6]

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити низку проблем у сфері правового регулювання міжнародної фінансової допомоги. По-перше, відсутність єдиного системного нормативно-правового акту, який би комплексно регулював усі аспекти залучення та використання такої допомоги. По-друге, складність процедур узгодження та реалізації міжнародних угод, що може уповільнювати отримання фінансових ресурсів. По-третє, недостатній рівень координації між органами державної влади у процесі використання міжнародної допомоги.

Крім того, актуальним є питання залежності держави від зовнішніх джерел фінансування. Надмірне залучення кредитних ресурсів може призводити до зростання державного боргу та посилення фінансових ризиків. У цьому контексті важливим є забезпечення ефективного співвідношення між різними формами міжнародної допомоги та раціональне використання залучених коштів.

Враховуючи вище викладене, правові механізми залучення та використання міжнародної фінансової допомоги в Україні мають комплексний характер і базуються на поєднанні норм національного та міжнародного права. Вони забезпечують залучення необхідних фінансових ресурсів для розвитку держави, однак потребують подальшого вдосконалення з метою підвищення ефективності, прозорості та узгодженості правового регулювання у цій сфері.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖУВАНІЙ СФЕРІ

3.1. Актуальні проблеми правового регулювання державного боргу

У сучасних умовах розвитку фінансової системи України державний борг набуває особливого значення як інструмент забезпечення бюджетної збалансованості та реалізації державної економічної політики. Водночас його правове регулювання супроводжується рядом проблем, що обумовлені як об'єктивними економічними чинниками, так і недосконалістю нормативно-правової бази. Актуальність дослідження цих проблем посилюється в умовах воєнного стану, коли державні фінанси зазнають значного навантаження.

Правові засади регулювання державного боргу визначаються положеннями Конституція України та Бюджетний кодекс України. Зокрема, стаття 95 Конституції України закріплює принцип збалансованості бюджету, що передбачає необхідність обґрунтованого використання державних запозичень. Водночас статті 16-18 Бюджетного кодексу України встановлюють загальні правила здійснення державних запозичень і управління державним боргом. [2] Проте аналіз цих норм свідчить про їх рамковий характер, що зумовлює недостатню деталізацію правових механізмів у цій сфері.

Однією з ключових проблем є суттєве зростання державного боргу та відповідного боргового навантаження на державний бюджет. У сучасних умовах держава змушена активно залучати фінансові ресурси для покриття дефіциту бюджету та фінансування оборонних і соціальних потреб. Така ситуація є об'єктивною, однак вона створює ризики для довгострокової фінансової стабільності, оскільки збільшує витрати на обслуговування боргу та обмежує можливості бюджетного маневру.

Важливою проблемою залишається структурна незбалансованість державного боргу, що проявляється у значній частці зовнішніх запозичень. Залежність від зовнішніх кредиторів підвищує вразливість фінансової системи

до валютних коливань та змін у міжнародному фінансовому середовищі. У науковій літературі підкреслюється, що така ситуація є характерною для економік, які перебувають у стані трансформації, однак вона потребує поступового коригування через розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів.[10]

Суттєвим недоліком чинного правового регулювання є його фрагментарність. Норми, що регулюють державний борг, містяться у різних нормативно-правових актах, насамперед у Бюджетному кодексі України, однак відсутній єдиний системний акт, який би комплексно визначав усі аспекти боргової політики. Така ситуація ускладнює правозастосування та знижує ефективність управління державним боргом. У наукових працях О. Орлюк зазначається, що відсутність системності у правовому регулюванні негативно впливає на реалізацію фінансової політики держави. [6]

Не менш важливою є проблема обмеженості контролю у сфері державного боргу. Хоча відповідно до статті 98 Конституції України контроль за використанням бюджетних коштів здійснює Рахункова палата, на практиці цей контроль здебільшого має ретроспективний характер і не забезпечує належного впливу на процес прийняття рішень.[14] Це знижує ефективність управління борговими зобов'язаннями та створює ризики нераціонального використання залучених ресурсів.

У сучасних умовах значного поширення набувають проблеми, пов'язані з управлінням державним боргом в умовах воєнного стану. Зростання обсягів запозичень, зокрема зовнішніх, призводить до збільшення валютних ризиків та підвищення витрат на обслуговування боргу. Крім того, залежність від міжнародної фінансової допомоги обумовлює необхідність врахування умов, встановлених кредиторами, що може впливати на самостійність державної фінансової політики.

У науковій літературі, зокрема у працях Л. Воронової, наголошується, що ефективне правове регулювання державного боргу повинно забезпечувати баланс між потребою у фінансових ресурсах та необхідністю збереження

фінансової стійкості держави. Це передбачає не лише вдосконалення законодавства, але й підвищення ефективності його реалізації на практиці. [7]

Сучасний стан правового регулювання державного боргу в Україні характеризується наявністю низки системних проблем, що потребують комплексного вирішення. Їх подолання можливе лише за умови вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення рівня прозорості та контролю, а також забезпечення збалансованої боргової політики держави.

3.2. Особливості міжнародної фінансової допомоги Україні

Міжнародна фінансова допомога Україні у сучасних умовах має не лише теоретичне, а передусім практичне значення, оскільки виступає ключовим джерелом фінансування державного бюджету та забезпечення фінансової стабільності. Її особливості найбільш чітко проявляються саме у механізмах залучення, правового оформлення та використання коштів, що регулюються нормами Конституція України та Бюджетний кодекс України.

На практиці залучення міжнародної фінансової допомоги здійснюється через укладення міжнародних договорів, які визначають конкретні фінансові умови, обсяги, строки та цільове призначення коштів. Такі договори укладаються Кабінетом Міністрів України або Міністерством фінансів України відповідно до статті 16 Бюджетного кодексу України, після чого у визначених випадках підлягають ратифікації Верховною Радою України. [2] Це забезпечує легітимність залучення коштів та їх включення до системи публічних фінансів.

Практично важливою особливістю є те, що міжнародна фінансова допомога інтегрується у бюджетний процес. Відповідно до норм бюджетного законодавства, отримані кошти відображаються у дохідній частині державного бюджету або у спеціальних фондах і використовуються відповідно до затверджених бюджетних програм. Це означає, що використання таких коштів

підпадає під загальні правила бюджетної дисципліни, включаючи планування, облік та звітність.

Разом з тим, у практиці застосовуються й окремі спеціальні механізми використання міжнародної допомоги, зокрема через цільові фонди, спеціальні рахунки або програми, що фінансуються спільно з міжнародними організаціями. Такий підхід дозволяє більш гнучко використовувати ресурси, однак водночас створює ризики ускладнення фінансового контролю та фрагментації бюджетного процесу.

Суттєвою практичною особливістю є поділ міжнародної фінансової допомоги на поворотну та безповоротну. Кредитні ресурси, що залучаються від міжнародних фінансових організацій, включаються до складу державного боргу та підлягають обслуговуванню і погашенню відповідно до вимог бюджетного законодавства. Натомість грантова допомога не створює боргових зобов'язань, однак, як правило, має суворо визначене цільове призначення, що обмежує можливість її використання на інші потреби.

На практиці значну роль відіграє також система контролю за використанням міжнародної фінансової допомоги. З одного боку, відповідно до статті 98 Конституції України, контроль здійснюється органами державного фінансового контролю, зокрема Рахунковою палатою України. З іншого боку, міжнародні партнери встановлюють власні механізми моніторингу, що включають звітність, аудит та оцінку ефективності використання коштів. Такий подвійний контроль сприяє підвищенню прозорості, але водночас ускладнює процедурні аспекти реалізації проєктів.

Практика залучення міжнародної фінансової допомоги свідчить про наявність певних труднощів у її використанні. Зокрема, складність процедур погодження, необхідність дотримання вимог донорів та багаторівневий контроль можуть призводити до затримок у використанні коштів. Крім того, існує проблема не завжди ефективного освоєння ресурсів, що пов'язано з інституційною спроможністю органів державної влади.

У сучасних умовах воєнного стану міжнародна фінансова допомога має також специфічні практичні особливості. Значна частина коштів спрямовується на фінансування оборонних витрат, соціальної підтримки населення та відновлення критичної інфраструктури. При цьому зростає роль грантової допомоги як більш прийнятної форми фінансування, що не створює додаткового боргового навантаження.

У науковій літературі, зокрема у працях Л. Воронової та О. Орлюк, підкреслюється, що ефективність використання міжнародної фінансової допомоги залежить не лише від обсягів залучених ресурсів, але й від якості правового регулювання та практики його реалізації. Особливого значення набуває забезпечення прозорості, підзвітності та узгодженості дій суб'єктів управління. [6, 7]

Таким чином, особливості міжнародної фінансової допомоги Україні найбільш повно проявляються у практичних механізмах її залучення та використання. Вони характеризуються складністю процедур, поєднанням національного та міжнародного регулювання, а також підвищеним рівнем контролю. У сучасних умовах така допомога є необхідною умовою фінансової стабільності держави, однак її ефективність значною мірою залежить від вдосконалення правових та інституційних механізмів управління.

3.3. Напрями вдосконалення законодавства України

Сучасний стан правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги в Україні свідчить про наявність системних проблем, що обумовлюють необхідність його подальшого вдосконалення. Умови воєнного стану, зростання боргового навантаження та підвищення ролі міжнародної фінансової допомоги актуалізують питання модернізації законодавчої бази з метою забезпечення ефективності, прозорості та стабільності фінансової системи держави.

Насамперед, доцільним є вдосконалення положень Бюджетний кодекс України у частині правового регулювання державного боргу. Зокрема, стаття 16 Бюджетного кодексу України визначає загальні засади здійснення державних запозичень, однак її положення мають рамковий характер і не містять достатньої деталізації процедур. [2] У зв'язку з цим пропонується доповнити зазначену статтю положеннями, які б чітко визначали критерії доцільності здійснення запозичень, зокрема співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту, граничний рівень витрат на обслуговування боргу та показники боргової стійкості. Такий підхід відповідає міжнародній практиці та сприятиме підвищенню обґрунтованості боргової політики.

Крім того, статтю 17 Бюджетного кодексу України, яка регулює управління державним боргом, доцільно доповнити нормами щодо обов'язкового середньострокового планування боргової політики. Зокрема, пропонується законодавчо закріпити обов'язковість розроблення та затвердження середньострокової стратегії управління державним боргом із визначенням цільових показників його структури, вартості та ризиків. Це дозволить забезпечити системність і прогнозованість державної боргової політики.

Важливим напрямом вдосконалення законодавства є підвищення рівня прозорості у сфері державного боргу. У цьому контексті доцільно передбачити внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо обов'язкового оприлюднення детальної інформації про структуру державного боргу, умови запозичень та витрати на його обслуговування. Зокрема, пропонується встановити обов'язок Міністерства фінансів України регулярно публікувати розширені звіти про стан державного боргу у відкритому доступі. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри з боку громадськості та міжнародних партнерів.

Окрему увагу слід приділити вдосконаленню механізмів контролю у сфері державного боргу. Відповідно до статті 98 Конституція України, контроль за використанням бюджетних коштів здійснює Рахункова палата. Однак її повноваження у сфері боргової політики потребують розширення. Зокрема,

доцільно законодавчо закріпити право Рахункової палати здійснювати попередній контроль за державними запозиченнями та оцінювати їх ефективність ще на етапі прийняття рішень. [1, 14] Це дозволить підвищити ефективність державного фінансового контролю та запобігти прийняттю економічно необґрунтованих рішень.

Ще одним важливим напрямом є прийняття спеціального закону, який би комплексно регулював питання державного боргу. Наразі відповідні норми містяться у різних нормативно-правових актах, що зумовлює фрагментарність правового регулювання. У зв'язку з цим пропонується розробити та прийняти Закон України «Про державний борг», який би визначав поняття, принципи, види державного боргу, порядок здійснення запозичень, механізми управління та контролю. Такий закон сприятиме систематизації правового регулювання та підвищенню його ефективності.

Важливим аспектом є також вдосконалення правового регулювання міжнародної фінансової допомоги. Зокрема, доцільно внести зміни до Бюджетний кодекс України щодо чіткого визначення порядку обліку, розподілу та використання коштів міжнародної допомоги. Це дозволить усунути існуючі прогалини у правовому регулюванні та забезпечити більш ефективне використання таких ресурсів.

У цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція щодо створення єдиного координаційного механізму управління міжнародною фінансовою допомогою. Такий механізм може бути реалізований через запровадження спеціального органу або підрозділу при Міністерстві фінансів України, який би забезпечував координацію залучення та використання міжнародних фінансових ресурсів. Це дозволить підвищити ефективність використання допомоги та уникнути дублювання функцій між різними органами державної влади.

У науковій літературі, зокрема у працях О. Орлюк, підкреслюється необхідність забезпечення системності та узгодженості правового регулювання у сфері публічних фінансів. Водночас Л/ Воронова наголошує на важливості підвищення ролі фінансового контролю та відповідальності суб'єктів управління

державним боргом. [6, 7] Зазначені підходи підтверджують доцільність запропонованих змін.

Крім того, важливим напрямом вдосконалення законодавства є гармонізація національного правового регулювання з правом Європейського Союзу. Це передбачає імплементацію міжнародних стандартів управління державним боргом, зокрема щодо забезпечення його стійкості, прозорості та підзвітності. У цьому контексті доцільно враховувати досвід європейських країн у сфері боргової політики та адаптувати його до національних умов.

Таким чином, вдосконалення законодавства України у сфері державного боргу та міжнародної фінансової допомоги має здійснюватися за кількома ключовими напрямками, серед яких: деталізація норм Бюджетного кодексу України, підвищення рівня прозорості, удосконалення механізмів контролю, прийняття спеціалізованого закону та гармонізація з міжнародними стандартами. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності управління державними фінансами та забезпеченню фінансової стабільності України.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження фінансово-правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги Україні було встановлено, що зазначена сфера є однією з ключових у системі публічних фінансів та безпосередньо впливає на фінансову стабільність держави.

Дослідження теоретико-правових основ державного боргу дало змогу визначити його як складну фінансово-правову категорію, що поєднує економічну сутність та юридичну природу і відображає сукупність боргових зобов'язань держави. Встановлено, що державний борг є невід'ємним елементом бюджетної системи та виконує важливі функції, зокрема фіскальну, регулюючу та стабілізаційну. Водночас міжнародна фінансова допомога виступає важливим джерелом фінансування державних потреб та інструментом підтримки економічного розвитку.

Аналіз нормативно-правового регулювання державного боргу в Україні засвідчив, що його основу становлять положення Конституції України та Бюджетного кодексу України, а також підзаконні нормативно-правові акти. Встановлено, що управління державним боргом має централізований характер і здійснюється переважно Міністерством фінансів України за участю інших органів державної влади. Разом із тим чинне законодавство має рамковий характер і не забезпечує достатньої деталізації механізмів здійснення державних запозичень та контролю за їх використанням.

Дослідження правових механізмів залучення та використання міжнародної фінансової допомоги показало, що вони базуються на поєднанні норм національного та міжнародного права. Встановлено, що міжнародна фінансова допомога має різні форми, зокрема кредити та гранти, що зумовлює різний правовий режим її використання. При цьому ефективність її використання залежить від рівня правового регулювання, прозорості та інституційної спроможності держави.

У ході дослідження виявлено низку проблем правового регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги. Зокрема, встановлено зростання боргового навантаження на державний бюджет, структурну незбалансованість державного боргу, фрагментарність нормативно-правового регулювання, недостатній рівень фінансового контролю та залежність від зовнішніх джерел фінансування. Особливої актуальності ці проблеми набувають в умовах воєнного стану, що супроводжується необхідністю значного залучення фінансових ресурсів.

На підставі проведеного аналізу обґрунтовано напрями вдосконалення законодавства України у досліджуваній сфері. Зокрема, запропоновано деталізувати положення Бюджетного кодексу України щодо здійснення державних запозичень та управління державним боргом, підвищити рівень прозорості та інформаційного забезпечення, удосконалити механізми фінансового контролю, а також прийняти спеціалізований закон, який би комплексно регулював питання державного боргу. Крім того, обґрунтовано необхідність вдосконалення правового регулювання міжнародної фінансової допомоги та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Таким чином, фінансово-правове регулювання державного боргу та міжнародної фінансової допомоги в Україні потребує подальшого розвитку та вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і тенденцій. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності управління державними фінансами, забезпеченню фінансової стабільності та зміцненню економічної безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр> (дата звернення: 25.02.2026).
2. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14> (дата звернення: 25.02.2026).
4. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15> (дата звернення: 25.02.2026).
5. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-18> (дата звернення: 25.02.2026).
6. Орлюк О. П. Фінансове право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 528 с.
7. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 392 с.
8. Кучерявенко М. П. Фінансове право України : підручник. Харків : Право, 2013. 464 с.
9. Опарін В. М. Фінанси: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2016. 240
10. Базилевич В. Д. Державні фінанси : навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 647 с.
11. Рахункова палата України. Річний звіт про результати діяльності за 2024 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://rp.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2026).
12. Міністерство фінансів України. Середньострокова стратегія управління державним боргом України на 2026–2028 роки [Електронний ресурс]. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2026).

13. Міністерство фінансів України : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2026).

14. Рахункова палата України : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. URL: <https://rp.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2026).

15. Національний банк України : офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2026).